

Pomponius Mela, *Verdens beskrivelse: en romers syn på verden.*

Kommenteret og oversat af Axel Kierkegaard, Kirsten Kierkegaard, Tore Leifer, Anne Marie Nielsen, Anders Toftgaard og Chr. Gorm Tortzen. 236 sider, illustreret. Kbh.: Gads Forlag, 2025. 236 s., ill., indbundet. Pris 299,95 kr.

Anmeldt af Tønnes Bekker-Nielsen

Skønt vi i Danmark har en lang og stærk tradition for oversættelser af antikke forfattere, gælder dette ikke for oldtidens geografiske litteratur, fx savnes Ptolemaios og Strabon eller de geografiske dele af den ældre Plinius' *Naturhistorie*. Så meget mere fortjenstfuldt er det, at Gads Forlag og Selskabet til Historiske Kildeskrifters Oversættelse nu kan præsentere en komplet oversættelse af *Chorographia*, det eneste bevarede værk fra den romerske forfatter Pomponius Melas hånd.

Efter den lange og grundige Indledning (s. 11-61), der introducerer læseren til Mela, til værkets kontekst og til de antikke litterære traditioner, det skriver sig ind i, følger selve oversættelsen (s. 62-207) samt udførligt register (s. 208-238).

Undertitlen fanger præcist værkets karakter – til forskel fra Strabon, som citerer Homer og skriver op imod Eratosthenes, præsenterer Mela os for et romersk syn på den romerske verden; en verden, hvor Rom står for orden, civilisation og kultur. Jo længere man bevæger sig bort fra Middelhavet, romernes *mare nostrum*, og ud mod periferien, jo laverestående og mere fremmedartede er de væsener, man møder på sin vej.

Genrebestemmelsen i Indledningen er mere problematisk. Melas verdensbeskrivelse følger kontinenternes kyster, startende fra Gibraltarstrædet, hvilket oversætterne forklarer således: "Pomponius Mela beskriver verden, som den tager sig ud for den, der på en sørejse skuer ind mod kysten ... Læseren skal forestille sig, at skibet indimellem har ankret op" (s. 11), og Mela beskriver "hvad man kan se fra et skib, som fører læseren verden rundt" (s. 13-14).

Imidlertid var *periplus*-formatet, som oversætterne senere (s. 20) nævner, "vidt udbredt", velsagtens fordi dette er en praktisk og letforståelig måde at disponere en geografisk liste, fx den velkendte skoleremse om de fynske købstæder. Strabon og Plinius følger ligesom Mela kysterne i deres verdensbeskrivelser, og sammenligner man fx Melas beskrivelse af Karien (1.83-85) med Plinius' *Naturhistorie* (3.29), er der mange ligheder, uagtet at Plinius' intention ikke var at gengive en sørejse. Omvendt viser en sammenligning af Melas tekst med sejladsvejledninger som *Stadiasmus Maris Magni* eller *Periplus Maris Erythraei* store forskelle. Oversætterne medgiver da også, at Mela "beskriver ikke en virkelig sejlads, han nævner ikke

forhold på havet, hverken stille vejr eller storm” (s. 14).¹ Mod en læsning af *De chorographia* som en fiktiv sørejse taler desuden, at øerne i havet ikke beskrives, efterhånden som de passer langs kysten, men samlet i to grupper (2.97-126 og 3.46-58).

Melas kilder behandles på siderne 19-24. Det er klart, at forfatteren havde adgang til en stor masse af græsk og latinsk geografisk litteratur; i hvor høj grad han også har udnyttet den, er vanskeligere at afgøre, da Mela kun sjældent opgiver sine kilder. Nogle oplysninger må stamme, direkte eller indirekte, fra tidlige opdagelsesrejsende som karthageren Hanno (3.90) eller grækeren Pytheas, omend Pytheas aldrig nævnes ved navn. Oversætterne skriver “Der kan næppe være tvivl om, at oplysningerne om forholdene ved Vadehavet og i Codanbugten (III.31) må stamme fra den græske opdagelsesrejsende Pytheas fra Marseille” (s. 20). Dette forekommer sandsynligt for Codanbugtens vedkommende, men mod Pytheas som eneste mulige kilde til beskrivelsen af Vadehavet kan det indvendes (1) at ifølge Cassius Dion (54.32) havde en romersk flåde besøgt Vadehavet i 12 f.Kr., (2) at Mela angiver at have fundet sine oplysninger om området hos *auctores*, “forfattere”, i flertal.

At Mela har haft adgang til et verdenskort (s. 25) er en rimelig antagelse, ligeledes at dette kunne være Agrippas kort i Porticus Vipsania (s. 27). Til støtte herfor kunne man yderligere nævne – hvilket oversætterne ikke gør – at ifølge Mela (3.49) bliver det “snart muligt at give en mere præcis og fyldestgørende beskrivelse af Britannien”, som først var erobret 43 e.Kr. og derfor ikke var beskrevet i detaljer på Agrippas kort. Det anføres, at hvis Mela “ikke havde haft adgang til et kort, ville han f.eks. næppe have kunnet sammenligne Sortehavets form med en skythisk bue (I.102)”, men en generation tidligere skrev Strabon (2.5.22), at “nogle” (τίνες) sammenligner Sortehavets form med en skythisk bue – dette er altså ikke Melas eget påfund, men en etableret geografisk topos, som muligvis kan føres helt tilbage til Eratosthenes.²

Oversættelsen fremtræder som helhed letlæst og klar, støttet af forklarende fodnoter undervejs. Sine steder har oversætterne valgt at bryde Melas tekst op for at gøre den mere overskuelig for læseren, således i diskussionen af mulige årsager til Nilens stigen og fald (1.53), hvor Mela først bruger *sive ... sive*, derefter *vel ... vel* og sluttelig *aut ... aut* til at adskille de forskellige hypoteser. Så mange forskellige ord har dansk ikke til rådighed, og i stedet har

-
1. Om sørejseskildringer fra antikken se Mario Baumann og Susanne Froehlich (red.), *Auf segelbeflügelten Schiffen das Meer befahren: Das Erlebnis der Schiffsreise im späten Hellenismus und in der Römischen Kaiserzeit*, Wiesbaden 2018.
 2. Serena Bianchetti, “The Black Sea as a Scythian Bow: Genesis of an Image” i Aleksandr Podossinov (red.), *The Black Sea Region in Antiquity and the Early Middle Ages: Problems of Historical Geography*, Moskva 2023, s. 50-73.

man kursiveret *enten* og *eller* for at markere overgangen fra et delelement til det næste, en god løsning.

Derimod er det ikke indlysende, hvorfor man i beskrivelsen af Numidien (1.32) har flyttet Melas forbehold *si fidem res capit* fra dets plads i begyndelsen af den latinske original, hvor det følges af en opremsning af mærkværdigheder, der kan iagttages inde i landet: rester af fisk og skaldyr, klipper som er slebet glatte af havet, skibsankre, vidnesbyrd om at denne del af Numidien engang var hav. I oversættelsen hedder det “hvis altså sagen står til troende” og forbeholdet er placeret midt i opremsningen, efter skaldyrene men før de glatte klipper; læseren kan derved få det indtryk, at de to sidste observationer i afsnittet er mere troværdige end de første. Afsnittet slutter “... og spor efter, at havet engang nåede helt til dette sted”. Melas tilføjelse *in campis nihil alentibus esse inveniri*que, “og der ingen næring er at finde på markerne” (dvs fordi de engang har været overskyldt af saltvand) er udeladt i oversættelsen.

Mela befolker den verden, han beskriver, med levende mennesker og dyr – også fabeldyr og sære, menneskelignende skabninger med ansigtet midt på brystet (1.48), fødder som heste eller ører så store, at de kan svøbe sig i dem (3.56). Kønsroller og forholdet mellem kønnene har hans særlige interesse. Om augilerne læser man således, at *feminis eorum sollemne est nocta qua nubunt omnium stupro patere* (1.46). I oversættelsen bliver det til “For deres kvinder er det en højtidelig skik på bryllupsnatten at hore med alle”. Her kan indvendes, at *stupro patere* antyder en mere passiv rolle end det danske verbum “hore”.

Vadehavsøerne “ser nogle gange ud som øer og nogle gange som et fastland, på grund af havets flod og ebbe” (3.55), hvilket indholdsmæssigt er upåklageligt, men kan give læseren det indtryk, at latin har gloser for flod og ebbe. Originalen har *accessus recursusque*, “indtrængen og tilbageløb”.

Mela kan fortælle, at Ebusos (Ibiza) er “fri for alle former for skadelige dyr” (2.125) og at på “slangeøen” Colubraria har man spredt jord fra Ibiza for at holde slangerne væk: “Synet af denne jord er nemlig som gift for slangerne ... og de flygter langt bort i rædsel” (2.126). Den opmærksomme læser vil indvende, at hvis slangerne allerede er forgiftet af synet, er de næppe i stand til at flygte, i hvert fald ikke langt – og det er da heller ikke, hvad der står i originalen: *aspectum eius pulveris aliquod velut virus procul et cum pavore fugientibus*, “ved synet af denne jord flygter de i rædsel langt bort, ligesom fra en gift”.

I øvrigt har Ibizas jord ikke længere denne virkning på slanger; tværtimod beretter medierne, at det populære ferieparadis er hjemmøgt af dem i en sådan grad, at det nu er turisterne, som flygter langt bort i rædsel.